

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 26.10.2016, sp. zn. Tpjn 300/2016, ECLI:CZ:NS:2016:TPJN.300.2016.1

Číslo: 2/2017

Právní věta: Za splnění podmínek uvedených v ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. lze odsouzenému uložit povinnost nahradit poškozenému náklady vzniklé přibráním zmocněnce v podobě odměny za poskytnuté úkony právní pomoci a vynaložené hotové výdaje, i když je ještě poškozený neuhradil svému zmocněnci.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 26.10.2016

Spisová značka: Tpjn 300/2016

Číslo rozhodnutí: 2

Číslo sešitu: 1

Typ rozhodnutí: Stanovisko

Hesla: Náhrada nákladů poškozeného, Náhrada nákladů zmocněnci

Předpisy: § 154 odst. 1 tr. ř.

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

O d ů v o d n ě n í :

1. Předseda trestního kolegia Nejvyššího soudu podle § 21 odst. 1 zákona o soudech a soudcích a čl. 13 odst. 1 písm. e) jednacího řádu Nejvyššího soudu navrhl, aby trestní kolegium Nejvyššího soudu podle § 14 odst. 3 zákona o soudech a soudcích zaujalo stanovisko k řešení otázky, zda odsouzenému lze podle § 154 odst. 1 tr. ř. uložit povinnost nahradit poškozenému náklady vzniklé přibráním zmocněnce v podobě odměny za poskytnuté úkony právní pomoci a vynaložené hotové výdaje i tehdy, pokud je ještě poškozený neuhradil svému zmocněnci, nebo až poté, co tak již učinil.

2. Tento návrh učinil na základě doporučení evidenčního senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 3. 5. 2016, jenž na podkladě rozhodnutí předložených Vrchním soudem v Praze a rozhodnutí vyžádaných od Vrchního soudu v Olomouci zjistil, že rozhodovací praxe senátů těchto soudů je v uvedené otázce nejednotná. Tak např. v usneseních Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 7. 2014, sp. zn. 1 To 40/2014, ze dne 8. 7. 2014, sp. zn. 1 Tmo 14/2014, a ze dne 21. 7. 2015, sp. zn. 4 To 58/2015, je zaujat právní názor, že odsouzenému lze podle § 154 odst. 1 tr. ř. uložit povinnost nahradit poškozenému náklady vzniklé přibráním zmocněnce v podobě odměny za poskytnuté úkony právní pomoci a vynaložené hotové výdaje i tehdy, pokud je ještě poškozený neuhradil svému zmocněnci, ale nárok na ně už vznikl. Naproti tomu odlišný právní názor, tj. že náhradu uvedených nákladů zmocněnce lze poškozenému přiznat jen tehdy, jestliže je poškozený již skutečně uhradil svému

zmocněnci, vyslovil tentýž vrchní soud např. v usneseních ze dne 2. 7. 2009, sp. zn. 4 To 52/2009, a ze dne 2. 5. 2011, sp. zn. 7 To 16/2011. Ve shodě s těmito posledně zmíněnými rozhodnutími vyznívá i rozhodovací praxe Vrchního soudu v Olomouci, který např. v usneseních ze dne 21. 1. 2015, sp. zn. 3 To 102/2014, či ze dne 13. 8. 2015, sp. zn. 3 To 40/2015, zaujal právní názor, že náhradu takových nákladů zmocněnce lze přiznat poškozenému až poté, co je poškozený již skutečně uhradil svému zmocněnci. Odlišnost právního názoru na tuto posuzovanou otázku vyplývá z argumentace, která je uvedena v odůvodnění označených rozhodnutí.

3. Trestní kolegium Nejvyššího soudu si před zaujetím stanoviska vyžádalo podle § 21 odst. 3 zákona o soudech a soudcích vyjádření od Ministerstva spravedlnosti České republiky, Ministerstva vnitra České republiky, Nejvyššího státního zastupitelství, předsedů vrchních a krajských soudů, právnických fakult v Praze, v Brně, v Plzni a v Olomouci, Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (dále jen „IKSP“), Ústavu státu a práva Akademie věd České republiky, České advokátní komory a veřejného ochránce práv. Za tím účelem jim byl zaslán návrh stanoviska, který obsahoval shodnou právní větu, jaká je uvedena výše i v nyní zaujatém stanovisku.

4. Z oslovených připomínkových míst se k návrhu stanoviska vyjádřil Vrchní soud v Praze, Vrchní soud v Olomouci, Krajský soud v Praze, Krajský soud v Hradci Králové, Krajský soud v Českých Budějovicích (s poukazem na usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 29. 4. 2013, sp. zn. 4 To 122/2013), dále Nejvyšší státní zastupitelství, Ministerstvo vnitra a IKSP. Z obsahu těchto vyjádření vyplývá, že s výjimkou Vrchního soudu v Olomouci, všechna ostatní připomínková vyslovila souhlas s navrhovaným řešením posuzované otázky.

5. Jednoznačný souhlas s předloženým návrhem stanoviska je obsahem vyjádření Vrchního soudu v Praze, Nejvyššího státního zastupitelství, Ministerstva vnitra, IKSP a Krajského soudu v Českých Budějovicích (s ohledem na jeho výše citované usnesení). K návrhu stanoviska se připojil též Krajský soud v Praze, a to i přes stávající opačnou rozhodovací praxi, a většinový názor podporující návrh stanoviska zaujal i Krajský soud v Hradci Králové.

6. Naproti tomu nesouhlas s návrhem stanoviska vyjádřil Vrchní soud v Olomouci, protože podle jeho názoru zásadně nelze vycházet z toho, že již pouhá existence právního nároku zmocněnce na odměnu vůči jím zastupovanému poškozenému je naplněním pojmu „náklady vzniklé přibráním zmocněnce“. Z podstaty pojmu „náklady“ vyplývá, že jde o prostředky, které byly již poškozeným fakticky vynaloženy. Dále je zde vyslovena obava, že odsouzený uhradí poškozenému určitou peněžní částku, aniž se vyžaduje, aby poškozený toto plnění poskytl svému zmocněnci, a může tak dojít k bezdůvodnému obohacení poškozeného. Vrchní soud v Olomouci poukazuje též na neodůvodněnost rozdílu v úhradě nákladů poškozeného vzniklých přibráním zmocněnce a ostatních nákladů, u nichž se vyžaduje jejich faktické vynaložení. S poukazem na judikaturu Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva má zmíněný vrchní soud za to, že by bylo namístě přijetí stanoviska opačného obsahu.

7. Poté, po zvážení výše citovaných vyjádření a v nich obsažených argumentů, zaujalo trestní kolegium Nejvyššího soudu shora uvedené stanovisko, a to na základě následujících skutečností.

8. Zákonná úprava rozhodování o nároku poškozeného na náhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce je zakotvena v ustanoveních § 154 odst. 1, 2 a § 155 odst. 4 tr. ř.

9. Podle § 154 odst. 1 tr. ř. platí, že byl-li poškozenému alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, je odsouzený, jemuž byla uložena povinnost k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo k vydání bezdůvodného obohacení, povinen nahradit poškozenému též náklady potřebné k účelnému uplatnění tohoto nároku v trestním řízení, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce.

10. Podle § 154 odst. 2 tr. ř. soud i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení ani zčásti, rozhodne na návrh poškozeného o tom, že se odsouzenému ukládá povinnost uhradit poškozenému zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení (§ 155 odst. 4 tr. ř.), nebrání-li tomu povaha věci a okolnosti případu, zejména spoluzavinění poškozeného. Z důvodů zvláštního zřetele hodných náhradu přiměřeně sníží; přitom vezme v úvahu zejména povahu trestného činu, osobní a majetkové poměry poškozeného a odsouzeného. Snížení nelze provést, jde-li o úmyslný trestný čin.

11. Podle § 155 odst. 4 tr. ř. o povinnosti odsouzeného nahradit poškozenému náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení nebo jiné náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení a o jejich výši rozhodne po právní moci rozsudku na návrh poškozeného předseda senátu soudu prvního stupně; nárok je třeba uplatnit do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku, jinak zaniká.

12. Právní názor, podle něhož lze odsouzenému uložit povinnost nahradit poškozenému náklady vzniklé přibráním zmocněnce v podobě odměny za poskytnuté úkony právní pomoci a vynaložené hotové výdaje ještě předtím, než je poškozený skutečně uhradil svému zmocněnci, je v usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 7. 2015, sp. zn. 4 To 58/2015, odůvodněn tím, že pokud by zákonodárce pro přiznání náhrady nákladů zmocněnce v ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. požadoval předchozí úhradu těchto nákladů poškozeným, mohl použít obdobnou formulaci jako v ustanovení § 152 odst. 1 písm. b) tr. ř., podle něhož je odsouzený povinen nahradit státu odměnu a hotové výdaje „uhrazené ustanovenému obhájci“ státem. Stejně tak lze poukázat na to, že kdyby podle zákonodárce náklady související se službami zmocněnce vznikaly až poté, kdy je poškozený zaplatí zmocněnci, mohl tuto skutečnost vyjádřit slovy „včetně nákladů vzniklých zaplacením odměny zmocněnci“, a nikoli slovy „včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce“. Z textu ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. tedy nevyplývá nutnost předchozího zaplacení nákladů zmocněnci.

13. Vrchní soud v Praze v tomto usnesení dále poukázal na skutečnost, že pro výklad smyslu textu posledně citovaného zákonného ustanovení lze použít i obecný výklad pojmu „náklady“ jako jednoho ze základních pojmů účetnictví. Zde se náklady chápou jako pokles aktiv či jako vznik závazku, který obvykle vede k úbytku peněžních prostředků, a je zřejmé, že náklady a výdaje peněžních prostředků nelze zaměňovat. Vzhledem k tomu, že z textu trestního řádu nevyplývá nic, co by svědčilo o opaku, není podle názoru zmíněného soudu důvodu pro odlišný výklad pojmu „náklady“ v trestním řízení, a za náklady vzniklé přibráním zmocněnce podle § 154 odst. 1 tr. řádu lze tudíž považovat i náklady existující v podobě závazku poškozeného vůči jeho zmocněnci.

14. Obdobně v usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 7. 2014, sp. zn. 1 To 40/2014, se zdůrazňuje, že „náklady vzniklé“ neznamenají bez dalšího jen výdaje již vynaložené poškozenými, ale jsou to náklady, které objektivně vznikly, neboť byly účelně vynaloženy v souvislosti s uplatňováním nároku na náhradu škody zmocněncem poškozeného a na jejich úhradu má zmocněnec nárok na základě smlouvy o zastupování.

15. Tentýž soud v usnesení ze dne 8. 7. 2014, sp. zn. 1 Tmo 14/2014, navíc dále uvedl, že nárok musí být uplatněn podle § 155 odst. 4 tr. ř. do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku, jinak zaniká. Pokud by se za této situace trvalo na tom, že lze poškozenému přiznat nárok na náhradu jen toho, co již sám fakticky vynaložil (uhradil zmocněnci), mohlo by to vést k situaci, že by se poškozený nemohl domáhat úhrady od odsouzeného. Ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. se obdobně jako ustanovení § 155 odst. 4 tr. ř. také zmiňuje o nákladech potřebných a – pokud jde o zmocněnce – vzniklých, aniž by výslovně uvádělo, že tyto náklady již poškozený musel skutečně fakticky vynaložit. Formulace zde užitá je tedy poněkud jiná než v ustanovení § 155 odst. 1 tr. ř., podle něhož lze rozhodnout o povinnosti odsouzeného nahradit náklady obhajoby, až když byly odměna a hotové výdaje uhrazeny obhájci.

16. Naproti tomu odlišný přístup lze demonstrovat na argumentaci, která je obsažena např. v usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 2. 7. 2009, sp. zn. 4 To 52/2009, v němž byl zaujat názor, že ze slovního výkladu ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. vyplývá, že poškozený je oprávněn požadovat od odsouzeného přiznání nákladů vzniklých přibráním zmocněnce. Nejde tedy o náklady, které poškozenému dosud nevznikly, byť mu povinnost k jejich úhradě vůči zvolenému zmocněnci v budoucnu reálně vyvstane. Obdobně Vrchní soud v Praze v usnesení ze dne 2. 5. 2011, sp. zn. 7 To 16/2011, argumentoval tím, že k tomu, aby mohlo být cokoliv „nahrazeno“, musí tomu předcházet právě „úhrada“, tedy zaplacení (výdaj, výloha), nikoliv pouhý nárok na tuto úhradu. V praxi by se totiž mohlo stát, že by poškozený uplatnil nárok na tuto náhradu, aniž by zmocněnci cokoliv zaplatil, takže by muselo jít ve smyslu § 451 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (účinného do 31. 12. 2013), o bezdůvodné obohacení, neboť poškozený by od odsouzeného získal nejen samotnou náhradu škody, ale i náhradu nákladů na jeho zmocněnce, které však sám nevyvaloval.

17. Stejný právní názor zastává rozhodovací praxe Vrchního soudu v Olomouci, což lze demonstrovat např. na jeho usneseních ze dne 21. 1. 2015, sp. zn. 3 To 102/2014, či ze dne 13. 8. 2015, sp. zn. 3 To 40/2015, v nichž tento soud zdůraznil, že poškozenému je možno přiznat ve smyslu § 154 odst. 1 tr. ř. náhradu jen těch nákladů, které skutečně (prokazatelně) poškozenému vznikly. K prokázání takového nároku je odpovídající požadavek soudu na doložení toho, zda skutečně odměnu a náhradu hotových výdajů zmocněnce, účtované podle advokátního tarifu, poškozený v plné výši uhradil (vynaložil). Samotný výklad pojmu „nahrazení nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku poškozeného, včetně nákladů vzniklých s přibráním zmocněnce“ v tom směru, že jde o reálně existující náklady konkrétního poškozeného, jež mu skutečně vznikly, nelze považovat za jakkoliv restriktivní ani účelově formální. Není rovněž zásadních důvodů termín „náhrada nákladů“ vykládat odlišně od podobně konstruované povinnosti k náhradě nákladů trestního řízení podle § 155 odst. 1 tr. ř. ve vztahu k povinnosti odsouzeného nahradit odměnu a hotové výdaje uhrazené ustanovenému obhájci státem podle § 152 odst. 1 písm. b) tr. ř. za splnění zásadní podmínky, že takové náklady byly státem obhájci skutečně uhrazeny, což předpokládá existenci dokladu o platbě přiznané částky advokátu podle § 151 odst. 3 tr. ř.

18. Trestní kolegium Nejvyššího soudu dále konstatuje, že jakkoli se citovaná rozhodnutí liší v pohledu na otázku, od kterého okamžiku je možno vůči odsouzenému pozitivně rozhodnout o nároku poškozeného (včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce), shodně zdůrazňují, že předpokladem pro vydání takového rozhodnutí je prokázání výše a účelnosti vynaložení těchto nákladů.

19. Vrchní soud v Praze např. v usnesení ze dne 1. 6. 2015, sp. zn. 4 To 58/2015, uvedl, že k tomu, aby soud na základě návrhu poškozeného mohl ve smyslu § 154 odst. 1 tr. ř. rozhodnout o povinnosti odsouzeného nahradit poškozenému vzniklé náklady, je pochopitelně zapotřebí prokázat, že tyto náklady vznikly, je třeba prokázat jejich výši a zároveň dospět k závěru, že šlo o náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku poškozeného. Podle povahy nákladů lze za důkaz o vzniku nákladů považovat jak potvrzení o zaplacení (v případě hotových výdajů), tak např. plnou moc, smlouvu o poskytnutí právní pomoci, fakturu či vyúčtování, pokud jde o náklady existující v podobě závazku poškozeného. Posouzení správnosti výše nákladů a účelnosti nákladů je pak výlučně v pravomoci soudu, který rozhoduje o povinnosti odsouzeného. Obdobně Vrchní soud v Olomouci v usnesení ze dne 21. 1. 2015, sp. zn. 3 To 102/2014, zdůraznil, že předpokladem pro přiznání povinnosti odsouzeného k náhradě nákladů poškozeného ve vztahu k výši nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody je splnění povinnosti poškozeného prokázat tyto náklady (viz rozhodnutí Nejvyššího soudu uveřejněné pod č. 74/1980 Sb. rozh. tr.).

20. Trestní kolegium Nejvyššího soudu dále připomíná, že pro samotné vyčíslení nákladů vzniklých poškozenému přibráním zmocněnce – advokáta je významná sazba mimosmluvní odměny stanovená ve vyhlášce č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních

služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů (dále ve zkratce jen „AT“), přičemž je nutno vycházet z ustanovení § 10 odst. 5 AT, které stanoví podmínky pro výši odměny při zastupování poškozeného v trestním řízení a vychází z ustanovení § 7 a násl. AT. Takový postup je zásadní jen tehdy, když případná smluvní odměna je vyšší, neboť přiznané náklady na zastoupení nemohou překročit odměnu stanovenou podmínkami o mimosmluvní odměně a současně musí být náklady vynaloženy účelně. Podle § 1 odst. 1 AT odměna advokáta za poskytování právních služeb se řídí smlouvou s klientem (smluvní odměna); není-li odměna advokáta takto určena, řídí se ustanovením advokátního tarifu o mimosmluvní odměně. Podle § 1 odst. 2 AT při stanovení nákladů řízení, jejíž náhrada se klientovi přiznává rozhodnutím soudu nebo jiného orgánu, se výše odměny advokáta určí podle ustanovení o mimosmluvní odměně, nestanoví-li zvláštní předpis jinak. Ustanovení § 12 odst. 2 AT se nepoužije. Na to je povinen advokát upozornit klienta, jedná-li s ním o smluvní odměně. Odměna advokáta za poskytnutí právních služeb jako jedna ze složek nákladů řízení tedy může být smluvní nebo mimosmluvní. Současná právní úprava žádným způsobem neomezuje výši smluvní odměny. Smluvní odměna podle § 3 až § 5 AT je charakterizována jako ujednání mezi advokátem a klientem o částce, za níž bude právní služba poskytnuta. Částka nemusí být výslovná. Není také nezbytná písemná forma takové smlouvy. Odměna advokáta musí být přiměřená jak objektivním skutečností (např. složitosti věci), tak subjektivním skutečností (např. konkrétním okolnostem případu a možnostem advokáta, rozsahu informací klienta o poměrech na trhu právních služeb, speciálním znalostem, zkušenostem, pověsti a schopnosti advokáta, povaze a trvání vztahu advokáta s klientem, časovým požadavkům na vyřízení věci, apod.). V poměru k mimosmluvní odměně je její částečné omezení možné pouze směrem nahoru. Směrem dolů existuje plná smluvní volnost stran.

21. K posuzované problematice se v odborné literatuře (viz Šámal, P. a kol. Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1852 až 1854) uvádí, že náklady potřebnými k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení je třeba rozumět všechny náklady poškozeného (byť by nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení byl přiznán jen zčásti), vynaložené v přímé souvislosti s uplatněním nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení a s řízením o tomto nároku, pokud nejde o náklady, jejichž vynaložení bylo zřejmě zbytečné. Ze zákona patří mezi náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku poškozeného též náklady, které poškozený vynaložil v důsledku toho, že se dal zastupovat zmocněncem (§ 50 odst. 1 tr. ř.). Tyto náklady mohou představovat jak hotové výdaje zmocněnce, tak i odměnu, kterou poškozený zaplatil za zastupování svému zmocněnci.

22. Dále je třeba zdůraznit, že v rámci adhezního řízení i rozhodování o nákladech s tím spojených v trestním řízení se trestní řízení neřídí, a to ani přiměřeně, jednotlivými ustanoveními zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ve zkratce „o. s. ř.“). Náhrada nákladů řízení v občanském soudním řízení ve smyslu § 142 o. s. ř. a násl. je založena na zásadě úspěchu ve věci, přičemž obligatorně se z úřední povinnosti rozhoduje o přiznání náhrady nákladů potřebných k účelnému uplatnění nebo bránění práva účastníka, který měl ve věci plný úspěch, proti účastníkovi, který ve věci neměl úspěch. Z výkladu k tomuto ustanovení je zřejmé, že obsahem takové povinnosti je určení, kdo nakonec zaplatí náklady prozatím placené (nebo zálohované). Při stanovení takových nákladů se vychází z nákladů vynaložených (viz rozhodnutí pod č. 14/1985 Sb. rozh. obč.). Ve smyslu § 151 odst. 1 o. s. ř. je možno rozhodnout o povinnosti k náhradě nákladů řízení, jakmile náklady vzniknou, a na rozdíl od trestního řízení pro stanovení výše nákladů je rozhodující vznesený nárok a skutečnost, zda účastník byl v řízení o tomto nároku úspěšný. Podstatný rozdíl je třeba shledat i v tom, že v občanskoprávním řízení je zpravidla rozhodnuto o těchto nákladech přímo v meritorním rozhodnutí (výjimkou je zde tzv. separace nákladů podle § 147 a § 148 odst. 2 o. s. ř. a rozhodnutí o náhradě nákladů řízení jen co do základu podle § 155 odst. 1 o. s. ř.).

23. O náhradě nákladů poškozeného, vzniklých v souvislosti s uplatněným nárokem na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení, se ovšem rozhoduje až po právní moci samotného meritorního rozhodnutí, jímž byl přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Specifičnost při stanovení náhrady nákladů poškozeného v trestním řízení spočívá i v tom, že podle § 154 odst. 1 tr. ř. poškozenému může být přiznán nárok na náhradu nákladů, včetně nákladů vzniklých přihráním zmocněnce, i v situaci, kdy poškozený byl úspěšný jen v části nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Ve smyslu § 154 odst. 2 tr. ř. je možno přiznat poškozenému nárok na úhradu vzniklých nákladů dokonce i za situace, kdy nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení vůbec neuplatnil nebo mu nebyl ani zčásti přiznán. Při stanovení výše odměny za zastupování zmocněncem se obecně vychází ze skutečně přiznané náhrady škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení. Smysl samotného adhezního trestního řízení spočívá v naplnění podstaty trestního řízení jako nápravy konfliktního stavu způsobeného pachatelem trestného činu poškozenému a vedle projednání věci, vyslovení viny a potrestání tohoto pachatele i záruky rovného postavení poškozeného v trestním řízení a usnadnění získání rozhodnutí o povinnosti škůdce k náhradě škody, případně nemajetkové újmy či k vydání bezdůvodného obohacení poškozenému, aniž by muselo být vedeno samotné občanskoprávní řízení. Současně také trestní řízení značně usnadňuje postavení poškozeného vzhledem k zásadě, že vinu obviněného musí prokazovat orgány činné v trestním řízení, a to včetně výše způsobené škody nebo získaného bezdůvodného obohacení, jestliže škoda nebo bezdůvodné obohacení jsou zákonným znakem skutkové podstaty trestného činu, pro nějž je obviněný postaven před soud [§ 89 odst. 1 písm. e) tr. ř.]. Tím je důkazní povinnost poškozeného oproti občanskoprávnímu řízení zásadně ulehčena. Tomu odpovídá i značně omezená potřeba aktivity zmocněnce poškozeného, která se promítá též do rozsahu a náročnosti jím poskytované právní pomoci a jež musí mít nepochybně zásadní odraz i pro stanovení výše smluvní odměny. Při rozhodování o náhradě těchto nákladů je nutno se podrobně zabývat i samotnou účelností nákladů vynaložených k uplatnění nároku poškozeného v adhezním trestním řízení, a to i v návaznosti na povinnost advokáta stanovenou podle § 10 odst. 2, odst. 6 pravidel profesionální etiky a pravidel soutěže advokátů České republiky (usnesení č. 1/1997 České advokátní komory), když smluvní odměna musí být přiměřená a nesmí být ve zřejmém nepoměru k hodnotě a složitosti věci a advokát nesmí uzavřít smlouvu s klientem za podmínek pro něj nevýhodných. Obdobné omezení pak stanoví § 4 odst. 3 AT. V trestním řízení neplatí ustanovení § 149 odst. 1 o. s. ř., které zakotvuje, že zastupovali advokát účastníka, jemuž byla přisouzena náhrada nákladů řízení, je ten, komu byla uložena náhrada těchto nákladů, povinen ji zaplatit k rukám advokáta. Tím je ovšem v občanskoprávním řízení určeno jen platební místo k úhradě vzniklých nákladů řízení.

24. Pokud jde o správný výklad a použití ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř., Ústavní soud se k tomu výslovně nevyjádřil, byť se tím v některých rozhodnutích zabýval. Tak např. v usnesení ze dne 12. 5. 2015, sp. zn. [I. ÚS 1110/15](#), sice mimo jiné konstatoval, že výklad ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř., z něhož vycházela napadená rozhodnutí a který předpokládá, že poškozený může v trestním řízení uplatňovat náhradu jen těch nákladů, které mu již skutečně vznikly, tzn. že je skutečně vynaložil, lze považovat za ústavně souladný (viz též usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. [IV. ÚS 3193/13](#), a obdobně usnesení téhož soudu ze dne 17. 1. 2013, sp. zn. [III. ÚS 2311/12](#), a ze dne 12. 8. 2015, sp. zn. [I. ÚS 1110/15](#)). V citovaných rozhodnutích se však Ústavní soud již dále podrobně nezabýval výkladem ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. s tím, že tento výklad v zásadě náleží obecným soudům.

25. Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva lze zmínit např. jeho rozsudek ze dne 11. 12. 2013, sp. zn. 22909/10, ve věci Hromádka, Hromádková proti Rusku, z něhož se podává, že stěžovatel má právo na náhradu nákladů jen tehdy, jestliže bylo prokázáno, že tyto náklady byly skutečně a nezbytně vynaloženy a že jsou co do výše přiměřené.

26. Trestní kolegium Nejvyššího soudu považuje za východisko pro řešení posuzované otázky výklad pojmu „náklady vzniklé přibráním zmocněnce“ uvedeného v ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. Jde o to, zda za vzniklé náklady poškozeného lze považovat takové náklady i za situace, kdy nárok zmocněnce na ně *de iure* (na základě smlouvy s poškozeným) již vznikl a nadále existuje, avšak poškozený ho ještě neuhradil (nezaplatil) svému zmocněnci. S ohledem na vymezení řešené otázky se trestní kolegium Nejvyššího soudu nezabývalo náhradou jiných potřebných nákladů, které poškozený účelně vynaložil k uplatnění svého nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení (např. nákladů na opatření znaleckého posudku).

27. Podle názoru trestního kolegia Nejvyššího soudu pojem „náklady vzniklé přibráním zmocněnce“ je nutno vykládat a používat jako pojem právní. Jde tedy o náklady poškozeného za situace, kdy právní nárok zmocněnce na ně vůči poškozenému již vznikl a existuje *de iure*, nikoliv až pouze *de facto*, tj. v důsledku skutečné úhrady (zaplacením) těchto nákladů poškozeným jeho zmocněnci. Právní nárok zmocněnce vůči poškozenému stran nákladů spojených se zastupováním poškozeného tímto zmocněncem vznikl a existuje *de iure* už tím, že poškozený si zvolí zmocněnce a udělí mu plnou moc k zastupování a že tento zmocněnec (advokát) provede jednotlivé úkony právní služby, přičemž už jejich provedením vzniká poškozenému náklad spočívající v závazku uhradit odměnu a hotové výdaje zmocněnce (advokáta) za tento úkon, nikoliv tedy až jejich faktickou úhradou (zaplacením). Jde tu o zastoupení na základě plné moci ve smyslu § 31 a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění platném do 31. 12. 2013, kdy zmocnitel (poškozený) udělí za účelem svého zastoupení plnou moc zmocněnci. Nyní půjde o smluvní zastoupení ve smyslu § 441 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, kde platí, že ujednájí-li si to strany, zastupuje jedna z nich druhou v ujednaném rozsahu jako zmocněnec, přičemž zmocnitel uvede rozsah zástupčího oprávnění v plné moci. Ve smyslu výše citovaného ustanovení trestního řádu jde o situaci, kdy si poškozený zvolí (přibere) svého zmocněnce.

28. Přitom dikce ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. vyjádřená slovním spojením „včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce“ odpovídá shora uvedenému výkladu, neboť tato formulace výslovně uvádí náklady vzniklé „přibráním“ zmocněnce, a tím je širší než formulace, která by byla vázaná na náklady vzniklé „zaplacením“ odměny a náhrady hotových výdajů zmocněnci.

29. Východiskem opačných názorů (viz rozhodnutí citovaná výše pod body 16. a 17. tohoto stanoviska) je úprava náhrady odměny a hotových výdajů ustanovenému obhájci ve smyslu § 151 odst. 2, 3 a § 152 odst. 1 písm. b) tr. ř. Nesprávně se zde ovšem přehlíží rozdíl ve znění ustanovení § 154 odst. 1 a § 152 odst. 1 písm. b) tr. ř., když posléze uvedené ustanovení výslovně podmiňuje povinnost odsouzeného nahradit státu odměnu a hotové výdaje ustanoveného obhájce tím, že stát již předtím uhradil obhájci tuto odměnu a hotové výdaje. Naproti tomu ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. neobsahuje žádnou takovou podmínku, protože zde zmiňuje jen náklady vzniklé přibráním zmocněnce. Proto, jak správně připomenul Vrchní soud v Praze v usnesení ze dne 21. 7. 2015, sp. zn. 4 To 58/2015, pokud by zákonodárce v ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. požadoval pro přiznání náhrady nákladů zmocněnce předchozí náhradu těchto nákladů poškozeným, mohl použít obdobnou formulaci jako v ustanovení § 152 odst. 1 písm. b) tr. ř. Stejně tak mohl tuto skutečnost vyjádřit slovy „včetně nákladů vzniklých zaplacením odměny a náhrady hotových výdajů zmocněnci“. Z textu ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. tedy nevyplývá nutnost předchozího skutečného zaplacení nákladů poškozeným jeho zmocněnci.

30. Nelze rovněž přehlédnout, že jde o náklady, které poškozenému objektivně již vznikly, neboť byly účelně vynaloženy v souvislosti s uplatňováním nároku poškozeného jeho zmocněncem, na jejichž úhradu má zmocněnec na základě smlouvy o zastupování nárok. Proto i podle názoru trestního kolegia Nejvyššího soudu nic nebrání tomu, aby soud uložil obviněnému povinnost nahradit poškozenému náklady vzniklé přibráním zmocněnce v podobě odměny za poskytnuté úkony právní pomoci a vynaložené hotové výdaje, i když je ještě poškozený neuhradil svému zmocněnci.

31. Výklad ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř., který zastává trestní kolegium Nejvyššího soudu v tomto stanovisku, odpovídá tendenci posílení postavení poškozeného v trestním řízení a ochrany jeho práv, neboť budou-li soudy trvat na tom, že lze poškozenému uhradit jen již skutečně vynaložené, zaplacené náklady jeho zmocněnci, mnohdy ponесou v konečném důsledku tyto náklady sami poškození a jejich zmocněnci, a to zejména s ohledem na prekluzivní lhůtu pro jejich uplatnění uvedenou v § 155 odst. 4 tr. ř. Nelze totiž pominout, že podle § 155 odst. 4 části věty za středníkem tr. ř. musí poškozený uplatnit nárok na náhradu těchto nákladů v prekluzivní lhůtě jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku a v této lhůtě by musel také fakticky uhradit odměnu a hotové výdaje svému zmocněnci.

32. Právní názor, podle něhož lze uložit povinnost odsouzenému nahradit poškozenému tyto náklady, i když je poškozený ještě neuhradil svému zmocněnci, není v rozporu ani s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (viz jeho rozsudek citovaný výše pod bodem 25. tohoto stanoviska), neboť nabízí vyšší národní standard ochrany lidských práv a základních svobod, než jaký plyne ze zmíněného rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (viz čl. 53 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, publikované pod č. 209/1992 Sb.).

33. Závěry trestního kolegia Nejvyššího soudu obsažené v tomto stanovisku pak nejsou v rozporu ani s výkladem Ústavního soudu obsaženým v jeho rozhodnutích citovaných pod bodem 24. tohoto stanoviska, která rozhodně nelze chápat, tak, že z nich vyplývá takový výklad ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř., podle něhož lze náklady spojené s přibráním zmocněnce přiznat poškozenému až poté, co je skutečně uhradil zmocněnci. Jak již bylo výše uvedeno, právní názor trestního kolegia Nejvyššího soudu nabízí vyšší standard ochrany práv poškozeného.

34. Nelze se ztotožnit s námitkou (např. Vrchního soudu v Praze v jeho usnesení ze dne 2. 5. 2011, sp. zn. 7 To 16/2011), že při tomto výkladu ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. existuje riziko bezdůvodného obohacení na straně poškozeného, když v praxi by se mohlo stát, že by poškozený uplatnil nárok na náhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, aniž by zmocněnci cokoliv zaplatil, přičemž kdyby mu byl tento nárok přiznán, poškozený by získal od odsouzeného nejen samotnou náhradu škody či nemajetkové újmy v penězích nebo vydání bezdůvodného obohacení, ale i náhradu nákladů na jeho zmocněnce, které však sám nevynaložil. Takové riziko se totiž týká jen samotného zmocněnce poškozeného a nemůže být zásadním argumentem pro odmítnutí přijatého řešení.

35. Je třeba si také uvědomit, že protiprávním jednáním (trestným činem) odsouzeného vznikla poškozenému škoda či nemajetková újma nebo bezdůvodné obohacení, a bez ohledu na to, zda byla poškozenému nahrazena tato škoda či nemajetková újma nebo vydáno bezdůvodné obohacení, byl by povinen vynaložit další vlastní finanční prostředky k zaplacení nákladů účelně vynaložených na uplatnění svého nároku, aniž by bylo jisté, zda mu tyto náklady budou odsouzeným skutečně zaplaceny.

36. Ačkoliv trestní a občanskoprávní řízení představují dvě samostatná řízení s odlišným účelem a s odlišnými procesními postupy, přesto rozdílné nastavení právní úpravy náhrady nákladů řízení v těchto řízeních vnímá i Ústavní soud jako problematické (viz usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 11. 2014, sp. zn. [IV. ÚS 2952/14](#)). Jestliže v občanskoprávním řízení se nevyžaduje, aby úspěšný účastník nejdříve fakticky uhradil svému právnímu zástupci odměnu a hotové výdaje za poskytnutou právní službu a teprve pak se domáhal přiznání náhrady těchto nákladů u soudu, tím spíše by v tomto směru neměl být zatěžován poškozený v trestním řízení jako oběť trestného činu. Na tom nic nemění ani případné poskytnutí zálohy za vykonané úkony právní pomoci. Zvolený výklad ustanovení § 154 odst. 1 tr. ř. přitom zmírňuje uvedený rozdíl, který je i podle názoru Ústavního soudu problematický.

37. Trestní kolegium Nejvyššího soudu z důvodů výše rozvedených dospělo k závěru, že podle § 154

odst. 1 tr. ř. lze uložit odsouzenému povinnost nahradit poškozenému náklady vzniklé přibráním zmocněnce v podobě odměny za poskytnuté úkony právní pomoci a vynaložené hotové výdaje, i když je ještě poškozený neuhradil svému zmocněnci. K tomu, aby soud mohl rozhodnout o podaném návrhu poškozeného, musí poškozený doložit, které účelně vynaložené náklady a v jaké výši mu vznikly.